

EBÜ RÜHM

(أبو رهم)

Ebû Rühm Külsûm b. Husayn
b. Hâlid (Utbe) el-Gıfârî**Sahâbî.**

Hicretten sonra müslüman oldu. Bedir Gazvesi'nde bulunamadı. Uhud, Hayber ve Tebük gazvelerine katıldı. Bey'atürri-vân'da da bulundu. Uhud Gazvesi'nde boğazından aldığı, Hz. Peygamber'in tükürüğü ile iyileşen bir ok yarası sebebiyle "boğazından yaralanmış" anlamına gelen "Menhûr" lakabıyla anıldı. Hz. Peygamber onu umretül'l-kazâ* ve Mekke'nin fethi sırasında Medine'de kendi yerine vekil bıraktı.

Mensup olduğu Gıfâr kabilesinin Tebük Gazvesi'ne büyük çapta katılmasını sağlayan Ebû Rühm'ün vefat tarihi bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, IV, 349-350; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, Kahire 1388, II, 221-222; İbn Sa'd, *et-Ta-bakât*, IV, 244-245; Belâzürî, *Ensâb*, I, 350; İbn Hibbân, *Şahîh*, Beyrut 1407/1987, IX, 189-190; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), III, 138; İbn İshak, *es-Sîre*, IX, 349-350; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, IV, 69; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), IV, 493; VI, 117; İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 70-71; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), III, 166; VIII, 190; IX, 198.

MEHMET ALİ SÖNMEZ

EBÜ SA'D el-BAĞDÂDÎ

(أبو سعد البغدادي)

Ebû Sa'd Ahmed b. Muhammed
b. Ahmed el-Bağdâdî
(ö. 540/1145)**Hadis hâfızı.**

Safer 463'te (Kasım 1070) İsfahan'da doğdu. Vaazları ile meşhur olan ve İbnü'l-Bağdâdî diye tanınan babası Muhammed Bağdat'tan gelip buraya yerleşmiş bir âlimdi. İlk tahsilini İsfahan'da yaptı. Babasından başka şehrin ileri gelen muhaddislerinden Ebû'l-Kâsım İbn Mende, kardeşi Ebû Amr İbn Mende, İbn Mâce el-Ebherî, Süleyman b. İbrâhim ve daha başka âlimlerden faydalandı. On altı yaşına gelince tahsilini ilerletmek üzere Bağdat'a gittiğinde (479/1086), talebesi olmayı çok istediği hadis âlimi ve zâhid Ebû Nasr ez-Zeynebî'nin cenazesine karşılaştı. Burada Âsım b. Hasan el-Âsımî, Ebû Abdullah Mâlik el-Bânîyâsî gibi âlimlerden hadis rivayet etti. Kendisinden de İbn

Nâsir es-Selâmî, Abdülkerîm b. Muhammed es-Sem'ânî, Ebû'l-Kâsım İbn Asâkir, Ebû Mûsâ el-Medînî ve Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî gibi tanınmış âlimler rivayette bulundular.

Talebesi Horasanlı meşhur âlim Abdülkerîm es-Sem'ânî, kendisinden güvenirilir hadis hâfızı diye söz ettiği hocası hakkında bilgi verirken onun *Şahîh-i Müslim*'i ezbere bildiğini ve talebelerine imlâ* ettiği hadisleri ezbere yazdığını belirtmekte, hac maksadıyla gittiği Mekke'de ve Medine'de kalabalık talebe gruplarına hadis yazdırırken kendisinin de orada bulunduğunu ve bu sırada ona müstemlî*lik ettiğini söylemektedir. Sem'ânî, hocasının kendisinden hadis yazdığını da zikretmektedir.

Ebû Sa'd, on birinci hac yolculuğundan dönerken 540 yılı Rebülevvel ayında (Eylül 1145) Nihâvend'de vefat etti. Cenazesi İsfahan'a götürülerek orada defnedildi.

Ebû Sa'd el-Bağdâdî, Selef âlimlerinin yolunda ve sünnete uygun tarzda yaşamaya gayret eden, insanlara iyilik etmeyi seven, resmiyetten hoşlanmayan, mütevazî, güzel ahlaklı ve müttaki bir âlimdi. Bağdat'ta bulunduğu sırada bir tanıdığından 10 dinar borç almıştı. Bu zat, Selçuklu Sultanı Melikşah'ın torunu Mes'ûd b. Muhammed Tapar'ı ziyarete gittiğinde Ebû Sa'd'ın maddî sıkıntı içinde olduğunu haber verdi. Sultan Mes'ûd onun vasiyetiyle Ebû Sa'd'a 500 dinar gönderdiyse de o bu parayı kabul etmedi. Ebû Sa'd'ın bir özelliği de Abdülkerîm es-Sem'ânî, İbn Asâkir ve Ebû Mûsâ el-Medînî gibi âlimlere hocalık yapmış olan ablası Fâtıma bint el-Bağdâdî gibi vaazlarıyla ünlü olmasıydı.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam*, X, 116-117; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, XI, 107; Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ*, XX, 119-123; a.mlf., *Tezkiretü'l-huf-fâz*, IV, 1284-1286; a.mlf., *Düvelü'l-İslâm* (nşr. Fehîm M. Şeltût — Muhammed İbrâhim), Kahire 1974, II, 57; Safedî, *el-Vaift*, VII, 325; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XII, 220; İbnü'l-İmâd, *Şezerâât*, IV, 125.

KEMAL SANDIKÇI

EBÜ SAİD, Eflah b. Abdülvehhâb

(أبو سعيد أفلح بن عبد الوهاب)

(ö. 258/872)

Kuzey Afrika'da hüküm süren
Rüstemîler hânedanının
hükümdarlarından
(bk. RÜSTEMİLER).

EBÜ SAİD BAHADIR HAN

(ö. 736/1335)

İlhanlı hükümdarı
(1317-1335).

8 Zilkade 704'te (2 Haziran 1305) Ücân'da doğdu. Uygur menşeli atabegi Emîr Sevinç'in nezaretinde 1313 yılında Horasan valiliğine tayin edildi. Babası Olcaytu Han'ın ölümü üzerine (1316) Emîr Sevinç tarafından başşehir Sultâniye'ye götürülerek hükümdar ilân edildi (717/1317). Tahta çıktığında çocuk yaşta olması sebebiyle devlet bir süre Atabeg Sevinç tarafından yönetildi.

Olcaytu Han devrinden beri devlet işleri eşit yetkilere sahip iki vezir tarafından yürütülüyordu. Alâü'd-dünyâ ve'd-dîn lakabıyla anılan Ebû Saîd tahta çıktığı zaman meşhur tarihçi Reşîdüddin Fazlullah ile Tâceddin Ali Şah vezirlik görevinde idiler. Ancak bir süre sonra sultanı etkisi altına alan Tâceddin Ali, Reşîdüddin'i bertaraf ederek (1318) gücünü arttırdı ve devletin tek veziri oldu. Askerî işlerde Melikü'l-ümerâ Emîr Çoban b. Melik'in elindeydi. Moğollar'ın Suldus boyuna mensup olan Emîr Çoban'ın ataları Cengiz Han ve oğullarına sadakatle hizmet etmişlerdi.

Ebû Said Bahadır Han'ın gençliğini fırsat bilen Çağatay Prensi Yasâvur Horasan'ı istilâ ederek onun nâibi Yasavul'u öldürttü (1317), ertesi yıl da Mâzendere'ni işgal etti. Bunun üzerine Celâyirli'lerin atası Emîr Hüseyin kumandasında gönderilen İlhanlı kuvvetleri Yasâvur'u geri çekilmeye mecbur etti. Bu arada Memlük Sultanı el-Melikü'n-Nâsir

Ebû Said
Bahadır Han
adına
723 (1323)
yılında
Bağdat'ta
basılmış
altın sikke
(İstanbul
Arkeoloji
Müzesi,
Teşhir,
nr. 2250)

Muhammed'in sevkettiği kuvvetler Doğu Anadolu bölgesindeki bazı yerleri yağmaladığı gibi Altın Orda Hükümdarı Özbek Han da 1319 yılında Derbend'i geçerek Şirvan'a girmiş, ancak Emîr Çoban kumandasındaki İlhanlı kuvvetleriyle Kür nehri kıyısında yaptığı savaştan sonra Deşt-i Kıpçak'a geri dönmüştü. Emîr Çoban'ın bu sefer sırasında kaçan Moğol beylerini şiddetle cezalandırması üzerine Kurumşi ve İrcin Noyan liderliğindeki bir grup Moğol beyi onu ortadan kaldırmaya karar verdiler; Ebû Said'den Emîr Çoban'ı öldürtmesini veya kendilerine teslim etmesini istediler. Fakat sultan onları bu isteklerini reddederek Emîr Çoban'ın yanında yer aldı. Kendisinin de katıldığı Miâne yakınlarındaki savaşta âsiler bozguna uğratıldı (20 Haziran 1319); bu savaşta gösterdiği kahramanlık sebebiyle sultana "Bahadır" unvanı verildi. Emîr Çoban savaştan sonra diğer muhaliflerini de bertaraf ederek ülkede mutlak bir otorite kurdu.

Memlûk Devleti ile yıllardan beri devam eden mücadeleye son veren antlaşma da bu dönemde imzalanarak (1323) eski düşmanlık dostluğa dönüştürüldü. Altın Orda ve Çağatay hanlarından gelen tehlikeler bertaraf edildi ve böylece doğuda Gazne şehrine, kuzeyde Terek nehrine kadar uzanan topraklarda huzur ve güven sağlandı.

Emîr Çoban'ın büyük oğlu Timurtaş Bey'in genel vali olarak bulunduğu Anadolu'da da İlhanlı hâkimiyeti daha güçlü hale getirildi. Nitekim daha önce dört beş tümen Moğol askerinin mevcut olduğu Anadolu'da Timurtaş zamanında dokuz tümenlik bir Moğol askerî gücü vardı. Yıkılan Anadolu Selçuklu Devleti'nin yerine kurulan Türkmen beylikleri üzerinden de İlhanlı hâkimiyetini sağlamaya görevlendirilen Timurtaş, Anadolu'da bağımsız bir devlet kurmak için isyan etmişse de Emîr Çoban oğlunu ikna ederek sultanın huzuruna çıkartmış, bağışlanmasını sağlayıp tekrar eski görevine iade ettirmişti.

Ancak bir süre sonra Ebû Said Bahadır Han'ın, Emîr Çoban'ın kızı Bağdat Hatun'u kocası Şeyh Hasan b. Emîr Hüseyin'den boşatarak onunla evlenmesi Emîr Çoban ile aralarının açılmasına yol açtı. Güç durumda kalan Çoban, Çağatay şehzadelelerinden Tarmaşirin'in Horasan'a hücumunu bahane ederek sultandan Horasan'a sefer için izin istedi ve ayrıca bu fırsattan faydalanarak kendisine muhalif olan emîrleri de kontrol altına aldı. Fakat Çoban'ın oğullarından Dimaşk Hoca'nın sul-

tanın haremine girmekle itham edilmesi üzerine Ebû Said, Emîr Çoban'ın bütün akrabalarının yakalandıkları yerde hemen idam edilmelerini emretti. Bu durum karşısında Emîr Çoban, İlhanlı Devleti'nin düşmanı olan Çağatay Hanlığı'na sığınacağı yerde İlhanlı hâkimiyetindeki Herat Emîri Gıyâseddin'e sığınınca Ebû Said'in emriyle 1327 yılında idam edildi; Ebû Said Han bu şekilde vesâyet altında yaşamaktan kurtulmuş oldu.

Bu tarihten itibaren daha rahat ve bağımsız hareket eden Ebû Said Bahadır Han 13 Rebûlâhîr 736'da (30 Kasım 1335) Karabağ'da öldü; cenazesi Sultâniye'ye götürülerek kendisi için yaptırmış olduğu türbede defnedildi. Sultanın, Dilşad Hatun ile evlenerek kendisini ihmal etmesine içerleyen Bağdat Hatun tarafından zehirlendiği söylenmektedir (İbn Bat-tûta, s. 230).

İlhanlı Devleti'nin son büyük hükümdarı olarak kabul edilen Ebû Said Bahadır Han şair, müzikşinas ve aynı zamanda hattattı. İlim adamlarını ve edipleri himaye etmiş, bu sebeple şairler tarafından adına kasideler yazılmış ve eserler telif edilmiştir. Zamanında İran ve Azerbaycan'da birçok eser meydana getirilmiştir. Ebû Said bu yönüyle Azerbaycan ve Anadolu halkının gönlünü kazanmış, hatta ismi Azerbaycan'da dört âdil sultandan biri olarak anılmıştır. Ayrıca babası Olcaytu Han zamanında devletin âdeta resmî mezhebi haline gelen Şîîliği terk ederek Sünnîliği seçmiş, İslâmiyet'in yayılması için samimiyetle çalışmış, içki, kumar ve fuhuşu yasaklamıştır. Vâris bırakmadan ölümü hânedan mensupları arasında kavgalara, devletin parçalanmasına ve yerini mahallî hânedanların almasına sebep olmuştur.

Şair Ahmedî Ebû Said Han hakkında, "Bû Saîd Şah ki ulu sultandı / Adı dillerde Bahâdır Handı" der (*İskendernâme*, vr. 63^b) ve bu hanın zamanındaki aşk maceralarına işaret ederek İlhanlı Devleti'nin kadın yüzünden yıkıldığını söyler.

BİBLİYOGRAFYA :

Aksarayî, *Müsâmeretü'l-aḥbâr*, s. 321-327; Abdullah b. Ali el-Kâşânî, *Târîḫ-i Olcaytu*, Tahrân 1969, s. 145-149; Ebû'l-Fidâ, *Târîḫ*, IV, 83-84, 92-93, 99, 101-102; İbnü'l-Verdî, *Tetimme-tü'l-Muḥtaşar fî aḥbârî'l-beşer* (nşr. Ahmed Rifat el-Bedrâvî), Beyrut 1389/1970, II, 444; Müstevfî, *Târîḫ-i Güzide* (Nevâî), s. 607, 609, 611-612; a.mlf., *Nûzhetü'l-ḳulûb* (Strange), s. 147, 282, 286; Safedî, *el-Vâfi*, X, 322-323; İbn Bat-tûta, *er-Rihle*, Beyrut, ts., s. 227-231; İbn Kesir, *el-Bidâye*, XIV, 93, 133, 135, 140, 173-174; Ahmedî, *İskendernâme* (nşr. İsmail Ünver), Ankara 1983, vr. 63^b, 64^a; Enverî, *Düsturnâme* (Medhal), s. 16; Zeki Velidî Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1946, s. 220-221; a.mlf., "Moğollar Devrinde Anadolu'nun İktisadî Vaziyeti", *THTM*, I (1931), s. 37-42; Spuler, *İran Moğolları*, s. 135-141; Mustafa Kafalı, *Altın Orda Hanlığı'nın Kuruluş ve Yükseliş Devirleri*, İstanbul 1976, s. 76; René Grousset, *Bozkır İmparatorluğu* (trc. Reşat Üzmen), İstanbul 1988, s. 362-368; W. Barthold, "İlhanlılar Devrinde Malî Vaziyet", *THTM*, I (1931), s. 135-159; a.mlf., "Ebû Sa'id", *IA*, IV, 45-46; Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I, Ankara 1969, s. 21-140; Sheila S. Blair, "The Coins of the Later Ilkhanids: A Typological Analysis", *JESHO*, XXVI/3 (1983), s. 295-317; Stephen Album, "Studies in Ilkhanid History and Numismatics, I. A Late Ilkhanid Hoard (743/1342)", *SIR*, XIII/1 (1984), s. 57-60; P. Jackson, "Abû Sa'id", *Elr*, I, 374-377; Enver Konukçu, "Bağdat Hatun", *DİA*, IV, 444.

ABDÜLKADİR YUVALI

EBÜ SAİD el-BERDAİ

(أبو سعيد البردعي)

Ebû Saîd Ahmed b. Hüseyin
el-Üsrûşenî el-Berdaî
(ö. 317/930)

Hanefî fakihi.

Kaynaklarda hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Azerbaycan'ın Berdea (Ber-zea) şehrinde doğdu. İsmâil b. Hammâd b. Ebû Hanîfe'den (ö. 212/827) ders aldığına dair bilgilerden hareketle III. (IX.) yüzyılın başında doğduğu söylenebilir. Diğer hocaları arasında Ebû Ali ed-Dekkâk er-Râzî, Ebû Sehl Mûsâ b. Nasr er-Râzî ve Ebû'l-Hasan Ali b. Mûsâ b. Nasr

Ebû Said
Bahadır Han
adına
719 (1319)
yılında
Bağdat'ta
basılmış
gümüş sikke
(İstanbul
Arkeoloji
Müzesi,
Teşhir,
nr. 2244)

